

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT
Wydział Teologiczny
Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

Recenzja w postępowaniu w sprawie nadania

Pani dr Zofii A. Brzozowskiej stopnia doktora habilitowanego

Poniższa recenzja jest realizacją postanowienia Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dziedzinie literaturoznawstwo (znak sprawy PH/1/L/2021/2022 z dnia 21 stycznia 2022 r.) w związku wyznaczeniem przez Radę Doskonałości Naukowej oraz powołaniem przez ww. Komisję na członka komisji habilitacyjnej oraz recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania Pani dr Zofii A. Brzozowskiej stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Nadanie stopnia doktora habilitowanego warunkuje spełnienie kryteriów wymienionych w art. 219 ust. 1. ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2028 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2020 poz. 85 ze zm.).

Sylwetka Habilitantki

Cała kariera naukowa dr Zofii A. Brzozowskiej związana jest z Uniwersytetem Łódzkim. Habilitantka ukończyła w tej uczelni: studia magisterskie w Wydziale Filozoficzno-Historycznym na kierunku historia (2005-2010) i w Wydziale Filologicznym na kierunku slawistyka o specjalizacji filologia południowosłowiańska (2006-2011) oraz studia doktoranckie w zakresie nauk humanistycznych w Wydziale Filozoficzno-Historycznym (2010-2015) na podstawie napisanej pod kierunkiem dr hab. Teresy Wolińskiej, prof. UL i obronionej 23 kwietnia 2015 r. rozprawy doktorskiej pt. *Sofia – upersonifikowana Mądrość Boża. Dzieje wyobrażeń w kręgu kultury bizantyńsko-słowiańskiej*. W Uniwersytecie Łódzkim Habilitantka otrzymała – w ramach studiów magisterskich oraz doktoranckich – znakomite przygotowanie w zakresie filologii (południowo)słowiańskiej i historii, które zdefiniowało Jej zainteresowania badawcze skoncentrowane na średniowiecznej kulturze Słowian prawosławnych, zamieszkujących Półwysep Bałkański i Ruś, oraz jej związkach z cywilizacją bizantyńską i światem wschodniego chrześcijaństwa.

Na krótko przed obroną rozprawy doktorskiej Habilitantka podjęła zatrudnienie w Uniwersytecie Łódzkim, początkowo jako pracownik administracyjny (1/2 etatu, 02.2015-06.2017), następnie jako asystent naukowy (1/8 etatu, 05.2015-02.2017) i adiunkt naukowy (1/2 etatu, 02.2017-09.2017; 1/1 etat, 10.2017-23.02.2020), by z dniem 24 lutego 2020 r. podjąć pełnoetatowe zatrudnienie w grupie pracowników badawczo-dydaktycznych w Wydziale Filologicznym w Katedrze Filologii Słowiańskiej. Charakter zatrudnienia dr Z. Brzozowskiej w jednostkach UL w latach 2015-2020 był zdeterminowany wymogami realizacji przez Habilitantkę (w roli kierownika lub wykonawcy) projektów badawczych, finansowanych przez instytucje zewnętrzne (NCN i NPRH), i nastawiony na działalność publikacyjną.

Ocena osiągnięcia naukowego

Osiągnięciem naukowym dr Zofii A. Brzozowskiej – co zostało wskazane we wniosku – jest cykl powiązanych tematycznie publikacji pt. *Obraz mieszkańców Bliskiego Wschodu z epoki narodzin islamu w średniowiecznej literaturze kręgu bizantyńsko-słowiańskiego*. Składa się ono z dwóch monografii wydanych w serii *Byzantina Lodziensia* (XLIV i XLI), opublikowanych przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, oraz czterech artykułów opublikowanych pod następującymi tytułami:

- *Chadidża i jej czarnookie siostry. Obraz kobiet bliskowschodnich z epoki narodzin islamu w średniowiecznej literaturze kręgu bizantyńsko-słowiańskiego*, Łódź 2021;
- *Muhammad and the Origin of Islam in the Byzantine-Slavic Literary Contact. A Bibliological History*, we współautorstwie z M.J. Leszką i T. Wolińską, tłumaczenie K. Guccio, K. Szuster-Tardi, Łódź 2020;
- *Female Deities of Pre-Islamic Arabia in the Byzantine and Old Russian Sources*, ARAM Periodical, 2018, ss. 499-512;
- *Махметъ, Муху-метъ, Моамедъ, Бохму-метъ. Formy imienia Mahometa w średniowiecznych tekstach ruskich (XI-XVI w.) i ich pochodzenie*, [w:] Contributions to the 21st Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav), Wiesbaden 2018 (=Die Welt der Slaven. Sammelbände 64), ss. 30-39;
- *Koran w piśmiennictwie cerkiewnosłowiańskim? Fragmenty tłumaczeń i ślady recepcji (uwagi wstępne)*, [w:] Contributions to the 22nd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav), Wiesbaden 2020 (=Die Welt der Slaven. Sammelbände 65), ss. 46-56;
- *A Translation of a Translation: the Byzantine Greek Version of the Quran in Church Slavonic Writings (a Ritual of Renunciation of Islam and the Panoplia dogmatica by Euthymios Zigabenos)*, [w:] *New Trends in Slavic Studies 2*, Москва 2021, ss. 874-879.

Wszystkie przedstawione do oceny jako główne osiągnięcie naukowe prace powstały w toku interdyscyplinarnego, zakończonego 5 lipca 2021 r. i kierowanego przez dr Z. Brzozowską, grantu Narodowego Centrum Nauki (OPUS 12). Przedmiotem zainteresowań wykonawców grantu były badania stereotypowego postrzegania wizerunku Mahometa i islamu oraz jego *etnosu* w powstałych od XI do połowy XVI w. tekstach staroruskich, przetłumaczonych z greki lub zredagowanych/skompilowanych na podstawie, wykonanych na Bałkanach, przekładów (staro)cerkiewnosłowiańskich. W ramach niniejszego projektu Habilitantka zrealizowała również kilka indywidualnych tematów badawczych, wynikiem których są opublikowana w 2021 r. monografia i dwanaście artykułów naukowych. Ze względu na nowatorstwo i komplementarność przyczynków naukowych z zawartością obu monografii do osiągnięcia naukowego dr Z. Brzozowska zaliczyła tylko cztery artykuły.

Pierwsza z monografii, licząca 290 stron, została opublikowana w języku polskim i jest samodzielnym dziełem dr Z. Brzozowskiej, zaś druga, licząca 378 stron, przetłumaczona na język angielski powstała we współautorstwie z Mirosławem J. Leszką i Teresą Wolińską. Jednak wkład Habilitantki, na co wskazała

w dokumentacji i co poświadcza spis treści, w powstanie niniejszej monografii był znaczący i polegał na samodzielnym opracowaniu ośmiu rozdziałów dotyczących piśmiennictwa cerkiewnosłowiańskiego i wszystkich podrozdziałów traktujących o cerkiewnosłowiańskich tłumaczeniach analizowanych utworów. Zaliczone do osiągnięcia naukowego cztery artykuły naukowe są niewielkiej objętości, a ostatni, poszerzony o dodatkowy materiał źródłowy, jest angielskim tłumaczeniem trzeciego. Osiągnięcie naukowe dr Z. Brzozowskiej obejmuje więc ponad 500 stron tekstu.

Pierwsza monografia składa się ze Wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, aneksu, wykazu skrótów, bibliografii (z wydzielonymi w odrębną grupę rękopisami), streszczeń (w języku polskim i angielskim) oraz dwóch indeksów (osobowego i nazw geograficznych i etnicznych). W drugiej monografii poza Wstępem, wykazem skrótów, dwoma indeksami (osobowym i nazw geograficznych i etnicznych) i streszczeniem w języku angielskim umieszczonych zostało aż 39, niewielkich objętościowo, rozdziałów.

W pierwszej monografii dr Z. Brzozowska zajęła się analizą literackich wizerunków mieszkank Bliskiego Wschodu z IV-VIII w. w średniowiecznym piśmiennictwie staroruskim, tzn. w utworach stworzonych, przetłumaczonych, zredagowanych lub skompilowanych w okresie od XI do połowy XVI w.

Pierwsze trzy rozdziały zostały poświęcone kobietom żyjącym na Bliskim Wschodzie w erze jeszcze przedmuzułmańskiej. Przedmiotem badań dr Z. Brzozowskiej w rozdziale pierwszym zostały mieszkanki perskiego imperium Sasanidów: męczennice z czasów panowania Szapura II, Krystyna i Golenducha oraz manichejka Kalinika. O ile informacje o analizowanych w pierwszym rozdziale postaciach kobiet pochodzą z tekstów hagiograficznych, to materiał źródłowy odnoszących się do Arabek z okresu przedmuzułmańskiego jest rozproszony i zróżnicowany gatunkowo. Teksty historiograficzne wiele miejsca poświęcają Mawii, carycy Saracenów władającej w IV w. arabskim plemieniem Tanuchidów, analizą wizerunku której Habilitantka zajęła się w rozdziale drugim. W tekstach hagiograficznych poświęconych dokonanej na początku VI w. masakrze chrześcijańskiego ośrodka Nadżran znajdują się również dość ciekawe wzmianki o zamieszkujących południowo-zachodnią część Półwyspu Arabskiego Himjarytkach, nie tylko wyznawczyniach tradycyjnych kultów arabskich, lecz również judaizmu i chrześcijaństwa. Analizą Himjarytek Habilitantka zajęła się w rozdziale trzecim.

Rozdział czwarty został poświęcony pierwszym kobietom muzułmankom, tzn. żonom i córkom proroka Mahometa. Informacje o nich w literaturze staroruskiej spotykane są w kontekście opowieści o życiu Proroka i narodzinach islamu. Najwięcej informacji w tekstach słowiańskich dotyczy pierwszej żony Mahometa – Chadidży, która była silnie zaangażowana w jego działalność religijną i szerzenie jego nauk wśród kobiet muzułmańskich. Dwie pozostałe żony (Zajnab i Aisza) oraz dwie córki (Fatima i Umm Kulsum) w tekstach staroruskich pojawiają się zdecydowanie rzadziej.

W średniowiecznym piśmiennictwie staroruskim oprócz pięciu kobiet z rodziny Mahometa występuje jeszcze jedna Arabka muzułmanka z VII-VIII w. – caryca Saidra, najważniejsza żona kalifa Abd al-Malika ibn Marwana. Przekaz o niej zawiera hagiograficzny utwór poświęcony męczeństwu mnicha

Michała z ławy św. Sawy Uświęconego (Mar Saba) w dolinie Cedron, niedaleko Betlejem. Analizie jej literackiego wizerunku został poświęcony rozdział piąty.

Przeprowadzone przez dr Z. Brzozowską na potrzeby niniejszej monografii badania zostały oparte na tekstach powstałych kilka stuleci później niż analizowane osoby i wydarzenia w odmiennym kulturowo obszarze, tzn. w środowisku schrystianizowanych w obrządku wschodnim pozostających w bezpośrednim spektrum oddziaływania cywilizacji bizantyńskiej Słowian. Tłumaczone na język (staro)cerkiewnosłowiański, spisane po grecku na terytorium cesarstwa bizantyńskiego, teksty zawierały informacje o ludach zamieszkujących tereny Bliskiego Wschodu w IV-VIII w. Niektóre z nich były przekładami lub parafrazami wcześniejszych źródeł syryjskich, arabskich, perskich czy koptyjskich. W toku przeprowadzonych badań dr Z. Brzozowska, oprócz charakterystyk wizerunków wybranych osób, ustaliła kilka faktów. Po pierwsze dla autorów słowiańskich, jak i bizantyńskich, przynależność etniczna kobiet nie odgrywała najważniejszej roli. Na ich literacki wizerunek i ich ocenę moralną rzutowała wyznawana przez nie wiara. Chrześcijańskie mieszkanki państwa Sasanidów lub Półwyspu Arabskiego broniące wiary za cenę życia zasługiwały na szacunek porównywalny do szacunku męczennic z innych obszarów. Stosowanie podstępów i okrutnych działań w celu wprowadzenia ortodoksyjnego chrześcijaństwa nie przeszkadzało słowiańskim hagiografom przedstawiać kobiety (np. Mawii) w pozytywnym świetle. W jednoznacznie złym świetle przedstawione zostały tylko kobiety, których przywiązanie do islamu i tradycji muzułmańskich nie ulegało wątpliwości. Niezbyt świadome krzewicielki zrodzonej przez Mahometa wiary, w tekstach staroruskich były ukazywane dość bezstronnie.

Na uwagę zasługuje dołączony do niniejszej monografii, zawierający edycje pięciu cerkiewnosłowiańskich tekstów i ich polskie przekłady, aneks. Ich dobór umotywowany został potrzebą ilustracji analizowanych w poszczególnych rozdziałach monografii zagadnień. Dwa spośród pięciu wybranych w aneksie cerkiewnosłowiańskich tekstów, bez wcześniejszych edycji, zostały po raz pierwszy wprowadzone przez Habilitantkę do obiegu naukowego.

Przeprowadzone przez dr Z. Brzozowską analizy literackiego wizerunku kobiet bliskowschodnich, Arabek i Persjanek, z IV-VIII w. utrwalonego w średniowiecznej literaturze kręgu bizantyńsko-słowiańskiego świadczą o wysmienitym opanowaniu przez Habilitantkę warsztatu badawczego. Wszystkie wywody w niniejszej monografii są bardzo dobrze udokumentowane źródłowo i łatwe do weryfikacji, co świadczy o dojrzałości naukowej Habilitantki. W związku z marginalizowaniem średniowiecznych świadectw słowiańskich w szeroko pojmowanych badaniach nad islamem, niniejsza monografia stanowi ogromny wkład zarówno w krajową jak i zagraniczną naukę oraz stwarza nowe perspektywy prowadzenia badań naukowych.

Druga monografia ma charakter słownika bibliograficznego i stanowi kompendium szerokiej wiedzy o wszystkich zachowanych, będących zarówno przekładami jak i dziełami oryginalnymi, tekstach staroruskich zawierających, nawet epizodyczne, informacje dotyczące narodzin islamu, sylwetki jego

twórcy – proroka Mahometa, istoty jego nauczania i okoliczności historycznych i miejsc, w których działał, z uwzględnieniem środowiska, z którego się wywodził.

Główną część monografii stanowi 39 rozdziałów, z których każdy został poświęcony odrębnej jednostce literackiej, mającej swój znany na Rusi lub w obszarze *Slavia Orthodoxa* (staro)cerkiewnosłowiański przekład. Rzucająca się w oczy bizantyniście fragmentaryczność doboru źródeł została uzasadniona synkretycznością średniowiecznej tradycji słowiańskiej.

W monografii wiele uwagi poświęcono literaturze bizantyńskiej, ponieważ XI-XVI w. na obszarze *Slavia Orthodoxa* dominowały przekłady z języka greckiego za pośrednictwem, którego trafiały do piśmiennictwa Słowian utwory powstałe pierwotnie w językach arabskim, syryjskim, koptyjskim czy łacińskim. Analiza miejsca zajmowanego przez dany utwór w kulturze bizantyńskiej, przygotowana przez współautorów monografii Mirosława J. Leszkę i Teresę Wolińską, była wyjściem do rozważań dr Z. Brzozowskiej na temat jego recepcji na gruncie słowiańskim. W swych badaniach habilitantka uwzględniała również piśmiennictwo bułgarskie i serbskie za pośrednictwem, którego znaczna część prezentowanych tekstów przelożona w Europie Południowo-Wschodniej trafiła na Ruś.

Znaczenie niniejszej monografii podkreśla fakt, że w badaniach dotyczących średniowiecznej polemiki antymuzułmańskiej świadectwa słowiańskie stanowią wątek poboczny, podobnie jak w wielotomowym opracowaniu *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History* – stanowiącym inspirację dla autorów – tradycja słowiańska została potraktowana marginalnie. Ponadto niektóre przekłady dzieł zachowały się jedynie w słowiańskiej wersji językowej, a słowiańskie odpisy niektórych utworów bizantyńskich stanowią wersję bliższą protografowi niż zachowane rękopisy greckie.

Niniejsza anglojęzyczna monografia, w powstanie której wkład dr Z. Brzozowskiej był wiodący, zasługuje na wysoką ocenę. Stanowi ona wypełnienie istniejącej dotychczas w nauce światowej luki.

Poza dwoma monografiami do osiągnięcia naukowego dr Z. Brzozowska zaliczyła cztery artykuły, które ukazały w czasopiśmie publikowanym przez Uniwersytet w Oksfordzie (ARAM Periodical) oraz tomach pokonferencyjnych.

W pierwszym artykule, opublikowanym w języku angielskim, dr Z. Brzozowska zajęła się genezą rozpowszechnionego w średniowiecznym piśmiennictwie ruskim wyobrażenia muzułmanów jako pogan oddających cześć Afrodycie ze świątynią Al-Kaba w Mekce jako najważniejszym miejscem ich kultu. Habilitantka dowiodła, że świat słowiański dość bezrefleksyjnie przejął te wyobrażenia i literackie topoty z tekstów bizantyńskich, a istniejące już nieścisłości ulegały dalszemu pogłębieniu na gruncie słowiańskim.

Drugi artykuł, opublikowany w niemieckim wydawnictwie Harrassowitz Verlag, został poświęcony notowanym w teksach staroruskich (XI-XVI w.), zaadoptowanym z kilku języków i powstałym niekiedy w wyniku błędów kopistów, wielu różnym wariantom imienia Mahomet. Habilitantka wskazała na brak jednej formy antroponuimu muzułmańskiego proroka w analizowanych źródłach. Badania dr Z. Brzozowskiej potwierdziły różnorodność tekstologiczną tekstów słowiańskich, nawet w obrębie jednego zabytku. Poświadczenie w genezie niektórych wariantów imienia Mahomet wpływu różnych

kręgów cywilizacyjnych dowodzi, że teksty bizantyńskie nie stanowiły dla mieszkańców Rusi jedyne bezpośredniego źródła wiedzy o muzułmanach. Istotne były dla nich również kontakty z ludami Azji Środkowej wyznającymi islam.

Artykuł trzeci i czwarty, który jest rozszerzoną (o dodatkowy materiał źródłowy), przeredagowaną i przetłumaczoną na język angielski wersją artykułu trzeciego, również zostały opublikowane w wydawnictwach zagranicznych: Harrassowitz Verlag i moskiewskim tomie *New Trends in Slavic Studies*. Dr Z. Brzozowska analizie poddała stopień znajomości Koranu na obszarze *Slavia Orthodoxa*. Przeprowadzone badania oraz brak zachowanego średniowiecznego rękopiśmiennego fragmentu pozwoliły Habilitantce na stwierdzenie o braku istnienia pełnego przekładu Koranu na język słowiański do XVI-XVII w. Nie oznacza to, że Słowianie do tego czasu nie byli świadomi istnienia świętej księgi muzułmanów. Przeprowadzona przez Habilitantkę szczegółowa analiza wielu zabytków (staro)cerkiewnosłowiańskich pozwoliła Jej na wyodrębnienie i identyfikację ok. 100 fragmentów pochodzących z Koranu, z których znaczna część została przetłumaczona z greki bizantyjskiej i łaciny lub powstała na gruncie słowiańskim. Poddane analizie źródła umożliwiły Habilitantce określenie stopnia znajomości Koranu w średniowiecznej tradycji słowiańskiej, ok. 2% tekstu świętej księgi islamu, cytowanego głównie za pośrednictwem autorów bizantyjskich.

Cztery powyższe opublikowane w renomowanych zagranicznych wydawnictwach krótkie przyczynki naukowe potwierdzają znaczenie przeprowadzonych przez dr Z. Brzozowską badań i ich rozpoznawalność w przestrzeni międzynarodowej.

Osiągnięcie naukowe dr Z. Brzozowskiej jest bardzo dobrze udokumentowane źródłowo i bibliograficznie. Habilitantka bazowała na tekstach zebranych w trakcie badań manuskryptów prowadzonych w Oddziale Rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Sankt Petersburgu oraz wirtualnych zbiorach trzech moskiewskich instytucji naukowych: Rosyjskiej Biblioteki Państwowej, Państwowego Muzeum Historycznego i Rosyjskiego Państwowego Archiwum Akt Dawnych. Przedmiotem badań dr Z. Brzozowskiej, zgodnie z danymi zawartymi tylko w monografii *Chadidża i jej czarnookie siostry...*, były 72 teksty źródłowe, 120 kodeksów rękopiśmiennych oraz prawie 300 opracowań (monografii, rozdziałów w monografiach, artykułów naukowych, haseł encyklopedycznych, itd.) w różnych językach (m.in. polskim, angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, łacińskim, słowackim, greckim, rosyjskim, bułgarskim i serbskim), autorami których są wybitni specjaliści z zakresu paleoslawistyki, mediewistyki, językoznawstwa, literaturoznawstwa czy bizantynistyki o ugruntowanej pozycji w literaturze międzynarodowej.

Lektura dwóch monografii oraz czterech artykułów dowodzi, że dr Z. Brzozowska potrafi wyciągnąć i sformułować syntetyczne wnioski oraz zaopatrzyć je w przekonujące uzasadnienia, przedstawić własne propozycje i koncepcje badawcze konfrontując je z dotychczasowymi opiniami. Tok analiz i rozumowania, zastosowane metody badawcze są przeprowadzone i stosowane bardzo konsekwentnie. Pod względem merytorycznym prace przedstawione jako główne osiągnięcie naukowe Habilitantki

prezentują bardzo wysoki poziom naukowy. Ich lektura nie pozostawia wątpliwości, że ma ono charakter badawczy i należy je uznać za dojrzałą pracę naukową w całym tego słowa znaczeniu.

Ocena krajowej i zagranicznej aktywności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej

Wymieniony w wykazie osiągnięć naukowych pozostały dorobek naukowy dr Zofii A. Brzozowskiej jest imponujący.

Habilitationka wykazała w nim 6 monografii (4 współautorskie), z których jedna została opublikowana przed i pięć po uzyskaniu stopnia doktora. Wszystkie ukazały się w wydawnictwach z I poziomu aktualnego wykazu wydawnictw naukowych MEiN (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego – 5, Avalon – 1). O znaczeniu sześciu niniejszych monografii świadczą opublikowane w siedmiu polskich periodykach naukowych i jednym zagranicznym w czterech językach 22 recenzje i omówienia. Na szczególną uwagę zasługują dwa fakty: pozycja *Sofia – upersonifikowana mądrość Boża...* w ramach programu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki tłumaczona jest na język rosyjski i zostanie opublikowana w prestiżowej serii Византийская библиотека w wydawnictwie Aletheia w Sankt Petersburgu, zaś dwie inne (powstałe we współautorstwie) *Maria Lekapene, Empress of the Bulgarians ...* i *Muhammad and the Origin of Islam...* zostały włączone do oficjalnego katalogu oficyny naukowej Columbia University Press z Nowego Jorku i są za jej pośrednictwem dystrybuowane na cały świat. Tłumaczenie na język obcy jednej z monografii Habilitationki i wprowadzenie dwóch innych pozycji książkowych do kolportażu przez zagraniczne renomowane wydawnictwo naukowe, uznane w całym świecie naukowym, świadczą o rozpoznawalności osiągnięć dr Z. Brzozowskiej również za granicą.

Obok sześciu monografii w pozostałym dorobku naukowym Habilitationki zostało wykazanych: 17 rozdziałów opublikowanych w monografiach naukowych (7 przed i 10 po uzyskaniu stopnia doktora) i 1 redakcja monografii oraz 27 artykułów naukowych (14 przed i 13 po uzyskaniu stopnia doktora).

Monografie zawierające teksty naukowe przygotowane przez dr Z. Brzozowską ukazały się w renomowanych krajowych i zagranicznych wydawnictwach. Z działających w Polsce można wymienić następujące wydawnictwa naukowe: Uniwersytetu Łódzkiego (4 monografie), Uniwersytetu Śląskiego (1 monografia), Uniwersytetu Adama Mickiewicza (1 monografia), Uniwersytetu Jagiellońskiego (1 monografia), Uniwersytetu Rzeszowskiego (1 monografia) i Państwowego Wydawnictwa Naukowego (1 monografia), zaś oficyn zagranicznych: Verlag Otto Sagner (3 monografie) i Harrasowitz Verlag (3 monografie). Tylko wydawnictwo Verlag Otto Sagner nie trafiło na ministerialną listę wydawnictw MNiE, zaś Harrasowitz Verlag zostało przypisane do poziomu II. Kilka opublikowanych przez dr Z. Brzozowską rozdziałów w monografiach, tzn. 3 z 17, zostało przygotowanych w języku angielskim. Publikacja tekstów naukowych w monografiach publikowanych przez wiodące krajowe uniwersyteckie wydawnictwa oraz rozpoznawalne zagraniczne oficyny naukowe świadczą o obecności Habilitationki w krajowym i zagranicznym obiegu naukowym.

Dr Z. Brzozowska opublikowała również 27 artykułów w renomowanych rodzimych i zagranicznych czasopismach naukowych, m.in. takich jak: *Studia Ceranea*, *Studia Wschodniosłowiańskie*, *Slavia*

Orientalis, Slavia Meridionalis, Palaeobulgarica, Historia Nowa, Poznańskie Studia Slawistyczne, Colloquia Russica, Slavia Antiqua, Vox Patrum i *Studi Medievali*. Niektóre z wymienionych periodyków w najnowszym rozszerzonym wykazie czasopism naukowych MEiN otrzymały bardzo wysoką punktację, np. *Vox Patrum* – 100 pkt, *Studia Historica. Historia Medieval* – 140 pkt, *Studi Medievali* – 200 pkt, inne natomiast mimo ich niedocenyenia przez polski system naukometryczny uznawane są na czołowe czasopisma naukowe w swych dyscyplinach, np. *Palaeobulgarica* – literaturoznawstwo (słowiańskie). Trzecia część z opublikowanych przez dr Z. Brzozowską artykułów, tzn. 9 z 27, została opublikowana w językach obcych, tzn. angielskim (8 publikacji) i rosyjskim (1 publikacja). Większa część, tzn. 17 z 27, artykułów opublikowanych przez dr Z. Brzozowską jest indeksowana w dwóch najważniejszych obecnie rozpoznawalnych w świecie nauki bazach czasopism naukowych, tzn. Web of Science Core Collection i SCOPUS. Publikacja przyczynków naukowych w kilku językach (polski, rosyjski i angielski) w renomowanych wysokopunktowanych i rozpoznawalnych w świecie nauki czasopismach indeksowanych w bazach periodyków naukowych wskazuje, że Habilitantka skutecznie zabiegała o upowszechnienie rezultatów swych badań również w skali międzynarodowej.

Prowadzone przez dr Z. Brzozowską noszące charakter interdyscyplinarny badania koncentrują się na średniowiecznej kulturze Słowian prawosławnych i jej związkach z cywilizacją bizantyńską i światem wschodniego chrześcijaństwa. W centrum zainteresowań naukowych Habilitantki, obok wskazanego jako główne osiągnięcie naukowe zagadnienia, znajdowały się: św. Olga, św. Sofia, Latopis Nowogrodzki, Piotr I i Maria Lekapene i w ostatnim czasie również literatura antyheretycka kręgu *Slavia Orthodoxa*. Każdemu z wymienionych problemów badawczych dr Z. Brzozowska, obok minimum jednej monografii, poświęciła kilka publikacji w krajowych i zagranicznych renomowanych periodykach naukowych. Realizowane przez Habilitantkę badania łączą w sobie warsztat naukowy znakomicie wykształconego i przygotowanego do pracy badawczej filologa paleoslawisty i historyka bizantyny. Wiele osiągnięć Habilitantki należy uznać za pionierskie. Odkrycie i wprowadzenie do obiegu naukowego nieznanych dotąd tekstów źródłowych (lub ich wariantów), edycja krytyczna (staro)cerkiewnosłowiańskich tekstów i ich tłumaczenie (na język polski lub angielski) opatrzone szczegółowym komentarzem źródłowym czy np. przygotowanie pierwszych w literaturze naukowej biografii zapewniły Habilitantce stałe miejsce w świecie nauki.

Za opublikowane prace naukowe (monografie i artykuły) zgodnie z punktacją czasopism i wydawnictw znajdujących się na *listach ministerialnych* według stanu na dzień 22 lutego 2019 r. dr Z. Brzozowska za zgromadzony dorobek publikacyjny, poczynszy od 2011 r., otrzymała ponad 2100 punktów. Uwzględniając fakt, iż wniosek o przeprowadzenie niniejszego postępowania został złożony w listopadzie 2021 r., średnia liczba punktów na rok kalendarzowy wynosi ponad 200. Wynik ten należy uznać za imponujący, nieosiągalny dla wielu pracowników badawczo-dydaktycznych zatrudnionych w polskich jednostkach szkolnictwa wyższego. Zaprezentowane w wykazie osiągnięć naukowych dane naukometryczne dotyczące liczby cytowań prac Habilitantki w publikacjach

naukowych innych autorów, z pominięciem autocytowań, wskazują na dużą rozpoznawalność zrealizowanych przez dr Z. Brzozowską badań nie tylko wśród przedstawicieli nauki polskiej, lecz również i zagranicznej oraz nie tylko wśród slawistów i historyków, lecz również i wśród przedstawicieli innych dyscyplin naukowych.

Dr Z. Brzozowska jest ponadto autorką 10 recenzji (6 przed i 4 po uzyskaniu stopnia doktora) prac naukowych opublikowanych w krajowych i zagranicznych periodykach naukowych, wśród których można wymienić: *Studia Ceranea*, *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, *Byzantinoslavica*, *Przegląd Nauk Historycznych* czy *Slavia Orientalis* ogłoszonych w języku polskim, rosyjskim, angielskim i bułgarskim.

Dr Z. Brzozowska przygotowywała również recenzje wydawnicze artykułów dla kilku polskich periodyków naukowych (slawistycznych, np. *Slavia Orientalis*, historycznych, np. *Kwartalnik Historyczny* czy interdyscyplinarnych, np. *Studia Wiejskie*).

Dorobek publikacyjny dr Z. Brzozowskiej świadczy o wyraźnym docenieniu jej warsztatu badawczego i wpisaniu się na stałe w przestrzeń nie tylko krajowego, lecz również i międzynarodowego życia naukowego.

O aktywności naukowej dr Z. Brzozowskiej świadczy również aktywny udział w 43 (18 przed i 25 po uzyskaniu stopnia doktora) krajowych (26) i zagranicznych (17), w większości o zasięgu międzynarodowym (27), **konferencjach** i sympozjach naukowych oraz kongresach, na których zaprezentowała referaty. Odbyły się one m.in. w: Czechach, Serbii, Szwajcarii, Ukrainie, Węgrzech, Wielkiej Brytanii, Cyprze, Rosji, Włoszech, Niemczech, Hiszpanii oraz Polsce i były zorganizowane przez wiodące krajowe i zagraniczne jednostki uniwersyteckie (np. ASP w Łodzi, Instytut Historii PAN, KUL, UJ, UW, UKSW) i stowarzyszenia naukowe (np. POLYSLAV, CVAR). Po wybuchu pandemii COVID-SARS-CoV-2 dr Z. Brzozowska, mimo wprowadzonych ograniczeń nadal uczestniczyła w konferencjach (organizowanych w formie zdalnej) i wygłaszała referaty.

O rozpoznawalności Habilitantki w świecie nauki i jej doświadczeniu organizacyjnym na rzecz popularyzacji nauki świadczy również fakt, iż była członkiem komitetu organizacyjnego konferencji (w 2016 r.), sekretarzem (w 2017 r.) i współorganizatorem (w 2018 r.).

Aktywność dr Z. Brzozowskiej na rzecz popularyzacji nauki nie ograniczała się wyłącznie do uczestnictwa w konferencjach oraz ich współorganizacji. Jako przykłady można wymienić: tłumaczenie z języka bułgarskiego opisów na potrzeby organizowanej w Polsce w 2015 r. przez Bułgarską Akademię Nauk wystawy *Cerkiew w Bułgarii cara Samuila – korzenie i dziedzictwo*, konsultację historyczną i religioznawczą filmu *Krew Boga* (reż. B. Konpka, Polska – Belgia 2018); audycje radiowe (Radio Łódź i Studenckie Radio Żak), wywiady prasowe poświęcone aplikowaniu o granty (Biznes Łódźki {2017}) czy uczestnictwo na zaproszenie Narodowego Centrum Nauki w Dniach Narodowego Centrum Nauki na Śląsku. Habilitantka włączała się również w aktywną promocję pozyskiwania z agencji grantowych środków na finansowanie badań naukowych. Realizowane przez Habilitantkę liczne projekty badawcze również zawierały element popularyzatorski, np. digitalizacja *Latopisu*

nowogrodzkiego pierwszego starszej redakcji czy historyczno-kulturowy przewodnik po Nowogrodzie opatrzone niezwykle bogatym materiałem fotograficznym. Ożywiona działalność translatorska Habilitantki średniowiecznych słowiańskich utworów hagiograficznych, hymnograficznych, historycznych i innych również przyczynia się do popularyzacji nauki. Większość tłumaczonych utworów nie była dostępna wcześniej w przekładzie na język polski, wiele z nich nie posiadało żadnej innej translacji na język nowożytny, a niektóre nie były notowane w obiegu naukowym.

Dr Z. Brzozowska odbyła 12 staży (5 przed i 7 po uzyskaniu stopnia doktora) w ważnych zagranicznych instytucjach uniwersyteckich i naukowych specjalizujących się w średniowiecznym piśmiennictwie bizantyńskim, słowiańskim i orientalnym, wśród których można wymienić Oddziały rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Narodowej i Biblioteki Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu, Pontificio Istituto Orientale w Rzymie, Biblioteki Uniwersytetu im. św. Klemensa Ochrydzkiego i Centrum Badań Cyrylo-Metodejskich Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii, Centrum Studiów Bizantyńskich Uniwersytetu Arystotelesa w Tesalonikach, Bibliothèque Byzantine Collège de France i Institut de monde arabe w Paryżu. W niektórych z nich gościła dwukrotnie. Umożliwiły one dr Z. Brzozowskiej bezpośredni dostęp do ważnych materiałów źródłowych i literatury, niezbędnych w prowadzonej przez Habilitantkę na bardzo wysokim poziomie działalności naukowej.

Dr Z. Brzozowska jest członkiem trzech międzynarodowych i krajowych organizacji i towarzystw naukowych: międzynarodowego stowarzyszenia Sławistów POLYSLAV (Association of Slavists) z siedzibą w Pradze (od 2011 r.); międzynarodowego Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana (dalej: Centrum *Ceraneum*) (od 2012 r.) – z którą związała znaczną część swej działalności naukowej i organizacyjnej; Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 2009 r.) i działającej w jego ramach Komisji Bizantynologicznej PTH (od 2015 r.). Od 2018 r. jest członkiem kolegium redakcyjnego rocznika *Studia Ceranea. Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe* – periodyku naukowego indeksowanego w dwóch bazach danych (Scopus i Web of Science Core Collection) oraz znajdującego się na liście czasopism MEiN (40 pkt). Dr Z. Brzozowska od 2020 r. jest członkiem Rady Rozwoju Młodych Naukowców UŁ i Zespołu ds. Strategii UŁ.

Na uwagę zasługuje zaangażowanie dr Z. Brzozowskiej w prace redakcyjne periodyków *Byzantina Lodziensia* i *Studia Ceranea*. Dla tego drugiego Habilitantka przygotowuje tłumaczenia, materiały ikonograficzne, redaguje teksty, weryfikuje transliterację cyrylickich zapisów bibliograficznych i koryguje cytaty źródłowe w języku (staro)cerkiewnosłowiańskim.

Habilitantka była również zapraszana z wykładami przez inne jednostki naukowe w Polsce. Prowadziła wykłady w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (2016), Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II (2017) i Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (2019). 30 listopada 2021 wygłosiła wykład w Uniwersytecie w Oksfordzie w ramach, organizowanego przez Alexandrę Vukovich, webinarium *Early Slavonic Seminary*.

Na charakter zatrudnienia dr Z. Brzozowskiej w Uniwersytecie Łódzkim w latach 2015-2020, na stanowiskach *stricte* naukowych, i jej działalność dydaktyczną wpłynęły realizowane przez Habilitantkę (w roli kierownika lub wykonawcy) projekty badawcze oraz aktywna działalność publikacyjna i popularyzująca wyniki realizowanych badań naukowych. Zrozumiałe jest więc stosunkowo niewielkie zaangażowanie Habilitantki we wskazanym okresie w proces dydaktyczny. Do roku 2018/2019 dr Z. Brzozowska prowadziła w UL trzy cykle zajęć na studiach I stopnia zbieżne z profilem Jej interdyscyplinarnego wykształcenia: *Historia obszaru Śródziemnomorza od V w. n.e.* (na Filologii klasycznej) oraz *Historia Słowian Południowych i Tradycje religijne i konfesyjne regionu* (na Filologii Słowiańskiej). Od roku 2019/2020 Habilitantka realizuje już pełne pensum dydaktyczne w wymiarze 230 godzin rocznie w ramach zatrudnienia na stanowisku pracownika badawczo-dydaktycznego i prowadzi(ła) następujące zajęcia na studiach I lub II stopnia: *Walory turystyczne krajów słowiańskich, Historia i kultura Słowian, Władczynie, święte, pisarki, heretyczki – kobiety w kulturze literackiej Słowian doby przednowożytnej, Przekład i analiza tekstów naukowych, Warsztat naukowy filologa-slawisty i Projekt pisemny z zakresu specjalizacji*. W ramach prowadzonego od roku akad. 2020/2021 *Seminarium licencjackiego* pod kierunkiem dr Z. Brzozowskiej powstało ponad dziesięć prac licencjackich. Habilitantka recenzowała również powstające w Katedrze Filologii Słowiańskiej prace dyplomowe (licencjackie i magisterskie). Znajdujące się w Uniwersyteckim Systemie Obsługi Studentów wysokie oceny studentów prowadzonych przez dr Z. Brzozowską zajęć poświadczają Jej znakomite przygotowanie do pracy dydaktycznej.

Obok zajęć dla studentów studiów I i II stopnia dr Z. Brzozowska, wspólnie z dr hab. T. Wolińską, prof. UL, prowadzi fakultatywne zajęcia *Aplikowanie o grant NCN/MNiSW i jego realizacja* dla uczestników Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UL. Otrzymanie przez Habilitantkę finansowania własnych badań naukowych w ramach kilku aplikacji grantowych i Jej uczestnictwo w realizacji innych projektów badawczych świadczy o Jej znakomitym przygotowaniu do prowadzenia tych zajęć.

W 2019 r. dr Z. Brzozowska uczestniczyła również w międzynarodowym projekcie dydaktycznym PROM finansowanym przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej, w ramach którego sprawowała opiekę na stażystą-doktorantem z Serbii.

Dr Z. Brzozowska była również zaangażowana w działalność organizacyjną Uniwersytetu Łódzkiego. Uczestniczyła w zadaniach związanych początkowo z organizacją i następnie działaniem pozawydziałowej i interdyscyplinarnej jednostki badawczej Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana. Pomagała w organizacji wykładów otwartych pracowników różnych wydziałów Uniwersytetu Łódzkiego zajmujących się historią i kulturą Europy Południowo-Wschodniej. Z inicjatywy Habilitantki w Centrum *Ceraneum* została zorganizowana Sekcja Naukowa Studentów (*SNS Ceraneum*).

Na szczególne uznanie zasługuje aktywność dr Z. Brzozowskiej związana z projektami badawczymi. Jako kierownik Habilitantka uczestniczyła w 4 projektach badawczych (2 przed i 2 po uzyskaniu stopnia doktora) finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki (PRELUDIUM 2, OPUS 12), European

Regional Development Fund (ERDF) i Narodowy Program Rozwoju Humanistyki. W dwóch projektach kierowała zespołami badawczymi (międzyobszarowym i interdyscyplinarnym). Realizacja trzech z nich została oceniona pozytywnie, czwarty jest w trakcie oceny (został zakończony 5.07.2021 r.). Jako wykonawca/członek międzynarodowego interdyscyplinarnego zespołu badawczego Habilitantka uczestniczyła w dwóch zakończonych projektach finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki (Harmonia 6 {2015-2018} i 8 {2017-2021}). Wszystkie zakończone projekty były realizowane w Uniwersytecie Łódzkim, jeden w Wydziale Filozoficzno-Historycznym i pozostałe w Centrum *Ceraneum*. Aktualnie uczestniczy w dwóch projektach: w jednym jako wykonawca/członek międzynarodowego interdyscyplinarnego zespołu badawczego – w projekcie finansowanym przez NCN (Harmonia 9 – 2018-2021) i realizowanym w Wydziale Filologicznym UL; w drugim jako kierownik międzynarodowego grantu wydawniczego finansowanego przez MNiE w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (Uniwersalia 2.1 – 2020-2023) i realizowanego w Centrum *Ceraneum*.

W ramach rozpoczętej w 2012 r. działalności w Centrum *Ceraneum* dr Z. Brzozowska sprawowała opiekę nad finansowo-administracyjną stroną realizowanych w Centrum grantów. W 2017 r. objęła funkcję koordynatora ds. pozyskiwania i realizacji grantów w Centrum *Ceraneum*, a w 2019 r. koordynatora ds. grantów i sprawozdawczości naukowej w Katerze Filologii Słowiańskiej UL. Koordynuje również uczestnictwo Centrum *Ceraneum* w programie Mapping Eastern Europe in the 13th-17th Centuries (2020 Rapid Response Magic Project of the Princeton University Humanities Council USA), którego celem jest stworzenie międzynarodowej platformy internetowej prezentującej prace badawcze z całego świata. Jej zadaniem jest włączenie do bazy projektów realizowanych w Centrum *Ceraneum*.

Jako członek Kolegium Redakcyjnego periodyku *Studia Ceranea* dwukrotnie (2017-2018 i 2019-2020) uczestniczyła w ministerialnych projektach (MEiN DUN) wspierających rozwój polskiej nauki przez upowszechnianie, promocję i popularyzację wyników działalności badawczo-rozwojowej w skali międzynarodowej.

Dr Z. Brzozowska otrzymała również finansowanie (2014-2015) przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego indywidualnego projektu badawczego, którego wynikiem była publikacja zbiorowa wydana przez Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego.

Bogate doświadczenie w zakresie znajomości procesu aplikacyjnego w różnych programach grantowych, zarówno zagranicznych jak i polskich, i ich realizacji Habilitantka poszerza uczestnicząc w spotkaniach i warsztatach organizowanych przez Regionalny Punkt Kontaktowy Programów Badawczych Unii Europejskiej Województwa Łódzkiego, Narodowe Centrum Nauki czy Centrum Nauki UL.

W 2020 r. jako członek uczestniczyła w pracach Międzynarodowego zespołu ekspertów Ministerstwa Nauki Federacji Rosyjskiej oceniającego wnioski o finansowanie badań realizowanych przez tamtejsze uniwersytety we współpracy z najlepszymi światowymi ośrodkami naukowymi w ramach programu *Mega-grants. An International Scientific Cooperation Program*.

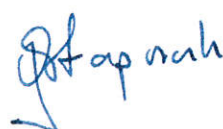
Działalność naukowa dr Z. Brzozowskiej była wielokrotnie doceniana nie tylko przez władze Uniwersytetu Łódzkiego, w osobie Rektora (nagroda indywidualna III stopnia – 2016; trzy nagrody zespołowe I stopnia – 2018 i 2020 oraz 2021 i jedna II stopnia – 2019) i Dziekana Wydziału Filologicznego (2019). Habilitantka otrzymała stypendia dla wybitnych młodych naukowców przyznane przez Marszałka Województwa Łódzkiego (2014) i Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2018).

Pragnę wyrazić moją jednoznaczną pozytywną opinię w odniesieniu do krajowej i zagranicznej aktywności Habilitantki na polu naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym.

Konkluzja

Podsumowując przeprowadzoną analizę recenzyjną stwierdzam, że zarówno przedłożone do oceny osiągnięcie naukowe – w postaci cyklu publikacji p.t. *Obraz mieszkańców Bliskiego Wschodu z epoki narodzin islamu w średniowiecznej literaturze kręgu bizantyjsko-słowiańskiego*, składające się z dwóch monografii i czterech artykułów, jak i pozostały dorobek naukowy, działalność dydaktyczna i organizacyjna, aktywność badawcza na forum krajowym i międzynarodowym oraz osiągnięcia w dziedzinie popularyzacji nauki zasługują na wysoką ocenę. Całokształt recenzowanego dorobku potwierdza zakres kompetencji naukowych Habilitantki, jej dojrzałość i samodzielność naukową oraz przygotowanie do kształcenia kadr.

Biorąc pod uwagę powyższe fakty, uważam z całym przekonaniem, iż Pani dr Zofia A. Brzozowska spełnia wszystkie wymagania stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego zawarte w obowiązującej Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2020 poz. 85 ze zm.). Dlatego wnioskuję do Komisji habilitacyjnej, powołanej przez Komisję Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie literaturoznawstwo, o kontynuowanie postępowania w sprawie nadania dr Zofii A. Brzozowskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych i dyscyplinie literaturoznawstwo.

Warszawa, dnia 28 marca 2022 r.